

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

שנה ח / גליון שדמ
ערש"ק פרשת מוקץ ה'תשע"ב

חזקת 'שעת סכנה' ע"י שני מקרים ולא שלש

משמעות ענין ה'נרות' בדרך הפנימיות

הבאת ענין הבחירה בהל' תשובה דוקא

הנרות הללו אינם בטלין לעולם

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת מקץ, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון שדמ), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות עניני חידוש וביאור שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ופשוט שלפעמים מעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאיות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

* * *

ויה"ר שנוכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונוכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים
הרה"ח הרה"ת ישראל אפרים מנשה שי'
והרה"ח הרה"ת יוסף משה שי'
וכל בני משפחתם שיחיו
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל

להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

צוות העריכה וההגהה:
[עי"פ סדר הא"ב]

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב יוסף גליצנשטיין,
הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

United States

1469 President st.

Brooklyn, NY 11213

oh@chasidus.net

718-534-8673

ארץ הקודש

ת.ד. 2033

כפר חב"ד 60840

טלפון: 03-738-3734

נדפס באדיבות

The Print House

538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237

718-628-6700

תוכן העניינים

ה. מקרא אני דורש.....

מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה

יבאר ברש"י הטעם שמזכיר שם בעל המימרא – דעפי"ז יובן הא דחשש יעקב פן יקראנו אסון לאחר ב' האסונות שאירעו בדרך, בשונה מהכלל דבג' זימני דוקא הוי חזקה (ע"פ לקו"ש ח"ה עמ' 213 ואילך)

ט. פנינים.....

עיונים וביאורים קצרים

י. יינה של תורה.....

"כי נר מצוה ותורה אור": המשמעות הפנימית דנרות חנוכה ושאר נרות של מצוה

ג' חלוקות בנרות העשויין לאורה / גזירות היונים, המלחמה, הנס והמצוה מורים על ה"למעלה מטעם ודעת" / נרות חנוכה מטרם היא הם בעצמם / ג' עניינים בלימוד התורה / לימוד התורה אפילו לא לשם התקשרות בה' / "אינם בטלים לעולם" (ע"פ לקו"ש ח"ג עמ' 813 ואילך)

טו. פנינים.....

דרוש ואגדה

טז. חידושי סוגיות.....

הטעם שהביא הרמב"ם את עיקר הבחירה בהל' תשובה

יקדים דלולא ענין הבחירה א"א למעשה התשובה כלל / יבאר ע"פ המסופר בפרשתנו בתוכחת ראובן לאחיו, דהתשובה שייכת לעיקר הבחירה כיון שצריכה לבא רק מצד בחירת לב האדם / יוסיף עוד דגם החרטה על מעשיו שייכת דוקא מצד הידיעה שהחטא הי' בבחירתו החפשית

(ע"פ לקו"ש ח"ל ע' 198 ואילך)

כב. תורת חיים.....

מכתב קודש אודות ההוראה הנלמדת בדורותינו אלה מנס חנוכה ונרותי', אשר צריכים להאיר גם בימינו

כו. דרכי החסידות.....

שיחת קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ מליובאוויטש נ"ע ובה תיאור נפלא מהתוועדות חסידית שהתקיימה בנר חמישי של חנוכה בעיירה החסידית 'שצעדרין'

מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה

יבאר ברש"י הטעם שמזכיר שם בעל המימרא – דעפי"ז יובן הא דחשש יעקב פן יקראנו אסון לאחר ב' האסונות שאירעו בדרך, בשונה מהכלל דבג' זימני דוקא הוי חזקה

"ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב את אחיו, כי אמר: פן יקראנו אסון" (פרשתנו מב, ד). ובפירוש רש"י:

"פן יקראנו אסון – ובבית לא יקראנו אסון?! אמר רבי אליעזר בן יעקב: מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה".

והנה, מקור דברי רבי אליעזר בן יעקב הוא בבראשית רבה פרשתנו (פצ"א, ט. ועד"ז בירושלמי שבת פ"ב ה"ו); וכבר העירו במפרשים (נחלת יעקב. משכיל לדוד. באר בשדה), שרש"י משנה מדברי המדרש, כי במדרש למדו דבר זה מהכתוב לקמן (מב, לח), ואילו רש"י מקדים ומביאו על הפסוק כאן.

ואמנם, דבר רגיל הוא בפירוש רש"י על התורה שאין דבריו שווים לדברי המדרש וכו', והטעם לזה – כי רש"י מפרש הכתובים באופן ד"פשוטו של מקרא" דוקא, ולכן הוא משנה (לעתים רבות) מדברי המדרש, כדי שיתאימו הדברים עם דרך הפשט. וכמשנ"ת במק"א הטעם בנידון דידן, שבדרך הפשט מתאים להביא את זה "שהשטן מקטרג בשעת הסכנה" דוקא "מכאן" ולא בפסוק לקמן (ראה במדור זה ש"פ מקץ תשס"ח, עיי"ש בארוכה).

אך לכאורה צ"ע: רש"י הרי אינו כותב את פירושו סתם, אלא מעתיקו בשם רבי אליעזר בן יעקב, מאריה דשמעתא במדרש; ואם אכן רש"י משנה מדברי רבי אליעזר בן יעקב כמו שהם במדרש – איך יתכן כי עדיין הוא מייחס את המאמר לרבי אליעזר בן יעקב?

ויש לתרץ, שלפני רש"י היתה גירסא אחרת במדרש; וכן משמע מזה שרש"י כתב "שהשטן מקטרג בשעת הסכנה", ואילו במדרש לפנינו איתא "שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה" – שגם מזה משמע שלפני רש"י היתה גירסא אחרת בדברי רבי אליעזר בן יעקב.

[ועוד י"ל, שרש"י מזכיר את שמו של רבי אליעזר בן יעקב ביחס לכללות הפירוש, אף שבפרטים מסויימים הוא משנה מדבריו. וכדברי המהרש"א על כגון דא (חז"א"ג לסנהדרין לח, ב): "זוה דרכו של רש"י בפירוש החומש" – שמביא דברי חז"ל בשינויים מסויימים].

ב. אך עדיין צריך ביאור, כי אפילו כאשר רש"י מביא דברי חז"ל כמות שהם בדיוק, גם אז – אין דרכו להזכיר ולציין את שם בעל המאמר. והטעם מובן, כי אין שם בעל המימרא נוגע להבנת "פשוטו של מקרא". ולכן ברובם ככולם של פירושי רש"י מופיע רק פירוש הכתוב עצמו, בלי להזכיר דבר בשם אומרו.

אם כן, מה טעם הוצרך כאן רש"י להעתיק את שמו של רבי אליעזר בן יעקב (ולא הסתפק בהבאת המאמר עצמו)?

וצריך לומר, שבזה שרש"י מזכיר שמו של רבי אליעזר בן יעקב, כוונתו ליישב קושיא המתעוררת לכאורה במאמר זה; אמנם, כיון שאין מדובר בקושיא הגלויה לעין כל, אלא רק ל"תלמיד ממולח" – לכן אין רש"י מיישבה בפירוש, אלא רק רומז לתירוצה על ידי הזכרת שמו של ר' אליעזר בן יעקב, שע"ז יתבאר (לה"תלמיד ממולח") שר' אליעזר בן יעקב לשיטתו אזיל, וכדלקמן.

ג. ביאור הענין:

הנה מזה שיעקב הסכים לזה שכל בניו ירדו למצרים ורק על בנימין חשש "שהשטן מקטרג בשעת הסכנה" – מובן, שחשב כי דוקא עבור בנימין נחשבת הדרך כ"שעת סכנה".

והטעם לזה (ראה במפרשים הנ"ל. ובמשנ"ת במדור זה בש"פ מקץ תשס"ח), כי במשפחתו של בנימין כבר היו (לפי דעת יעקב, שלא ידע את האמת על יוסף) שני מקרים של "אסון" הקשורים עם "דרך":

(א) אמו רחל מתה בדרך.

(ב) אחיו יוסף נטרף בהיותו בדרך.

וכיון שכבר היו שני אסונות במשפחה זו הקשורים עם "דרך" – לכן החשיב יעקב את הדרך כ"שעת סכנה" עבור בנימין, בהיותו בן רחל ואחי יוסף.

לקראת שבת

ז

אמנם בזה יש להקשות מהדין דשור המועד:

מצינו בפ' משפטים (כא, כט. לו), ששור סתם נחשב כשור תם ואינו מוחזק כשור נגחן, וגם כאשר נגח פעם ופעמיים – עדיין תם הוא. מתי נחשב הוא לשור מועד? רק כאשר "נגח הוא מתמול שלשום", היינו: שנגח שלושה פעמים.

ומעתה צריך ביאור, כיון שלענין חזקת נגחן נדרשים שלושה פעמים כדי להוכיח שהשור נגחן הוא – למה בעניננו כבר לאחר שני פעמים בלבד החזיק יעקב את הדרך ל"סכנה" עבור בנימין?

ד. וכדי ליישב זה מזכיר רש"י את שם בעל המאמר, רבי אליעזר בן יעקב, דלשיטתיה אזיל:

איתא בגמרא (ראש-השנה ד, א-ב), לענין איסור "בל תאחר" – שאסור לאדם להשהות הנדרים והנדבות שלו, אלא עליו להביאם לבית המקדש בזמן קרוב: "אחד הנודר ואחד המקדיש ואחד המעריך, כיון שעברו עליו שלושה רגלים עובר בבל תאחר.. ר' אליעזר בן יעקב אומר: כיון שעברו עליהן שני רגלים עובר בבל תאחר".

והנה, איסור "בל תאחר" שייך הוא לענין ה"דרך", וכדברי רש"י (פינחס כט, לט), שלכתחילה צריך לראות להקריב את קרבנותיו מיד ברגל הראשון, "שמא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלים ולהקריב נדריו ונמצא עובר בבל תאחר".

ואם כן, כיון שר' אליעזר בן יעקב סובר לענין "בל תאחר", הקשור בהקושי ללכת בדרך ולעלות לרגל, שכבר לאחר שעברו שני רגלים הרי הוא עובר ב"בל תאחר" –

הרי גם בעניננו, בענין גדר ה"דרך" עבור בנימין, תהיה שיטתו שדי בשני מאורעות של "אסון" במשפחת בנימין כדי להחשיב את הדרך ל"שעת סכנה" עבורו, כי בענין ה"דרך" שני פעמים מספיקים הם לפעול 'חזקה'.

ה. ולשלימות הענין יש להוסיף:

הנה בפרשה הקודמת (פ' וישב לה, יא), מסופר על כלתו של יהודה, תמר, שלאחר שמתו שני בניו ער ואונן, לא רצה יהודה לתת לה את בנו השלישי (שלה), באומרו "פן ימות גם הוא כאחיו", ומפרש רש"י: "מוחזקת היא זו שימותו אנשיה".

ולכאורה, גם כאן יש לשאול – כיון שלענין שור רואים אנו שהוא נקבע בחזקת נגחן רק לאחר שנגח שלושה פעמים, למה החשיב יהודה את תמר ל"מוחזקת" כקטלנית לאחר שני פעמים בלבד? (ושם הרי אין זה שייך לענין של "דרך"!)

אך הסברא לחלק - פשוטה היא:

כאשר השאלה היא אם האשה נחשבת לקטלנית, הרי המדובר הוא בענין של טבע הכרחי; אם היא אכן קטלנית – הרי שהגרם למיתה נמצא רח"ל בעצם מציאות האשה, ואינו תלוי ברצונה כלל.

ומכיון שמדובר בטבע הכרחי, שאינו תלוי בשום דבר אחר – הרי מיד לאחר שני מקרים חוששים לכך: אם אירעה מיתה פעם אחת בלבד, הרי שתולים זאת במקרה יוצא מן הכלל; אך כשחוזר הדבר על עצמו פעם שניה, חוששים מיד שהדבר יקרה שוב ח"ו, ולכן מחשיבים אותה כקטלנית.

שונה הדבר כאשר השאלה היא על השור אם הוא נגחן או לא, שאז גם אם השור אכן נגחן, אין פירוש הדבר שהוא מוכרח לנגוח בכל רגע ורגע, אלא רק שיש לו נטיה לעשות כן כאשר "יעלה ברצונו".

[ועד"ז בענין החשש שהדרך היא "שעת סכנה" – שאין הפירוש שהדרך מוכרחת לגרום לאסון, ומיד כאשר יוצא האדם לדרך הוא בוודאי ינזק, אלא רק שבדרך יש יותר אפשרות ונטיה לכך].

כיון שלא מדובר בטבע הכרחי אלא רק בנטיה – לכן בענין כזה אין ממהרים לקבוע את החזקה לאחר שתי פעמים, אלא ממתנינים לפעם השלישית ורק לאחר מכן מחזיקים את השור בנטיה זו.

[ואולי י"ל שלסברא זו נתכוון רש"י בפירושו על הש"ס (יבמות סד, ב): "איכא מילתא דמחזקין לה בתרי זימני, ואיכא מילתא דבעינן תלתא זימני". ויש להאריך בזה, ואכ"מ].

פנינים

עיונים וביאורים קצרים

גדר שיעבוד הערב

אנכי אערבנו מידי תבקשנו

(מג, טז)

בבבא בתרא (קעג, ב) איתא "אמר רב הונא, מנין לערב דמשתעבד דכתיב אנכי אערבנו מידי תבקשנו", ואף שנדחו דבריו בגמ' שם, הובאה ילפותא זו בכ"מ (רש"י גיטין ג, א), מרדכי ב"מ פרק ז, ב"י טור חו"מ סקכ"ט, ועוד).

ויש לעיין בזה, דלכאורה יהודה לא הי' ערב על החוב אלא הוא הי' הלווה עצמו, וא"כ איך ילפינן מהא דין ערבות (ועיין גם גירסת השאליות (שאילתא לא) בגמ' שם)?

וי"ל, שאין הכוונה שאצל יהודה הי' דין ערבות, כ"א, דמאחר שיהודה הגדיר את התחייבותו ליעקב בשם ערבות, ילפינן מהא שגם חיוב הערב להמלוה הוא באותו גדר של התחייבות יהודה ליעקב.

דהנה גדר השיעבוד דערב יש לבאר בשני אופנים, חדא, דהשעבוד שייך רק לחוב, שמשעבד עצמו לשלם חובו של הלוה, ועוד אופן דהערב עומד במקום הלוה ממש, דכשם שיש שיעבוד הגוף על הלוה לשלם חובו (דפריעת בע"ח מצוה) – מלבד שיעבוד ממון – כך חל שיעבוד הגוף על הערב שעומד במקומו.

ועפ"ז י"ל שילפינן מיהודה שגדר שיעבוד הערב הוא באופן השני, שהרי יהודה שעבד נפשו לגמרי, וכלשון רש"י (ויגש מד, לב) "ואני נתקשרתי בקשר חזק להיות מנודה מב' עולמות", וילפינן מהא שגם אצל הערב השיעבוד הוא שיעבוד הגוף, דעומד במקום הלוה ממש.

(ע"פ לקו"ש ח"ל עמ' 215 ואילך)

חיוב יוסף למול את המצריים

לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו

הי' יוסף אומר להם שימולו

(פא, נה. רש"י)

לכאורה הדבר תמוה ביותר, מדוע דרש יוסף מהמצריים שימולו, איזו תועלת יש בזה?

ויש לומר בפשטות, דהנה בציווי הקב"ה לאברהם על המילה אמר לו הקב"ה (לך יז, יג) "המול ימול ילידך ומקנת כסף גו'", שמוטל חיוב על בני משפחת אברהם שימולו גם אלו הקנויים אליהם, ונמצאים ברשותם.

ועפ"ז, מכיון שיוסף הי' ה"שליט על הארץ" (פרשתנו מג, ו), ובלעדו "לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים" (שם מא, מד), הרי כל אנשי מצרים היו שייכים אליו וברשותו, ועד שלדעת כמה ראשונים (ראה הנסמן באנציקלופדי' תלמודית ערך דינא דמלכותא) אנשי המדינה גופם קנוי למלך, ולכן הי' עליו חיוב להשתדל שימולו גם כל אנשי מצרים. וק"ל.

(ע"פ לקו"ש ח"י עמ' 136 ואילך)

"כי נר מצוה ותורה אור": המשמעות הפנימית דנרות חנוכה ושאר נרות של מצוה

ג' חלוקות בנרות העשויין לאורה / גזירות היונים, המלחמה, הנס והמצוה מורים על ה"למעלה מטעם ודעת" / נרות חנוכה מטרתם היא הם בעצמם / ג' עניינים בלימוד התורה / לימוד התורה אפילו לא לשם התקשרות בה' / "אינם בטלים לעולם"

בדיני התורה מצינו ג' גדרים ואופנים בנרות: א. נרות המקדש. ב. נרות שבת קודש. ג. נרות חנוכה.

והנה כל אחד מג' נרות אלו עשויים בשביל מטרה אחרת.

נר של שבת שהדלקתו היא בשביל שלום בית, שלא יכשל בעץ באבן¹. נרות של מקדש הדלקתן היא כדי ש"יאירו שבעת הנרות"². ונרות חנוכה הדלקתן היא לצורך "פרסומי ניסא".

ובאמת חלוקים נרות המקדש ושל ש"ק לנרות חנוכה בחילוק עיקרי: נרות ש"ק ונרות דמקדש הדלקתן היא לשם תכלית מחוץ עליהן: נר של ש"ק הוא לשלום בית, ונר של מקדש הוא לעדות שהשכינה שורה בישראל³. אבל נר של חנוכה, הדלקתו אינה לשום עניין אחר מלבד לעצם המצווה שבהדלקה, דהתכלית שבנר הוא הנר עצמו.

(1) ראה שו"ע אדה"ז או"ח ריש סי' רסג.

(2) במדבר ח, ב.

(3) שבת כב, ב. עיין ספרא הובא בתוס' שם.

לקראת שבת

יא

ראיה לדבר: בנר של שבת מצינו דין: "ב' או ג' בעלי בתים שאוכלין על שלחן אחד ומברכים כל אחד על מנורה שלו יש מפקפקין לומר שיש כאן ברכה לבטלה, לפי שכבר יש שם אורה מרובה מנרות שהדליק הראשון. ויש מיישבין המנהג שכל מה שניתוספה אורה בבית יש בה שלום בית ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זוית. ומכל מקום אפילו לפי דעתם לא יברכו שנים במנורה אחת שיש לה קנים הרבה". והיינו, שאחר שכבר יש את ה"אורה" שצריך לשלום בית, א"א לברך עוד. משא"כ בהל' חנוכה מצינו דין להיפך⁴: "נר שיש לה שתי פיות, עולה לשני בני אדם" ולא מצינו שחוששים שאין צריך לעוד אורה. ומכאן שהדלקת נ"ח אינו לאורה כפשוטו, ועצם הוויתו של הנר היא המצווה.

שמה תשאל: והלא גם נר חנוכה עניינו ומטרתו הוא להאיר חוצה לו, דזהו כל העניין דפרסומי ניסא. אבל באמת אינו כן, ד"פירסומי ניסא" אינו עיקר העניין דנ"ח, והא ראייה ש"בשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו"⁵ (ומברך), אף שאין פירסומי ניסא.

תוכן כל זה בדרך הפנימיות:

תורף העניין דחנוכה קשור במה ש"למעלה מטעם ודעת": הן גזירות היוונים, הן מסירות הנפש של בני ישראל שהביאה את הנס דחנוכה, הן הנס עצמו, והן המצוות שתקנו חכמים לזכר הנס.

ובפרטיות⁶: גם להיוונים לא הי' איכפת (כ"כ) שישראל ילמדו תורה, אלא שרצו שלימוד התורה יהי' רק מצד השכל שבתורה, "כי היא חכמתם ובינתכם לעיני העמים"⁸, וכל עיקר מלחמתם היתה שבקשו "להשכיחם תורתך" – להשכיח ח"ו את ישראל שהתורה היא תורת ה'. ועד"ז במצוות, שמלחמת היונים היתה נגד האלוקות שבמצוות, מה שהמצוות הם רצונו ית'. דזהו הדיוק בלשון "להעבירם מחוקי רצונך" – "חוקים" דוקא. שעל המצוות השכליות לא התנגדו, וכל המלחמה הייתה נגד "החוקים" שלמעלה מטו"ד. וכמו"כ היתה המלחמה נגד קיום כל המצוות באופן ד"רצונך" – מפני שכך ציוה הקב"ה למעלה מטעם ודעת⁹.

4) שו"ע אדה"ז סי' רסג ס"י וראה גם במקומות המסומנים שם.

5) שבת כג, ב.

6) שם כא, ב. ואף דצריך נר אחר להיכר – הרי גם באין נר שני מברך ומדליק.

7) ראה בארוכה בכ"ז מאמר ד"ה מאי חנוכה תש"א. מאמר ד"ה תנו רבנן מצות נ"ח תשל"ח (סה"מ מלוקט ח"ב עמ' יז ואילך).

8) ואתחנן ד, ו.

9) להעיר גם מהמסופר במדרשי חז"ל (ראה ב"ר פ"ב, ד. ובכ"מ) שאמרו "כתבו לכם כו' שאין לכם חלק באלקי ישראל". ואין סתירה לזה ממ"ש הרמב"ם (ריש הל' חנוכה) "ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות" (ומהידוע (מגילת אנטיוכס) שגזרו על מילה חודש ושבת) – דיש לומר, שהתחלת ועיקר המלחמה היתה "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", ומזה נשתלשלו א"ח" הגזירות על קיום התנו"צ בפועל. וכהסדר בלשון הרמב"ם "בטלו דתם (ואח"כ) ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות".

לקראת שבת

מטעם זה טמאו היוונים את כל השמנים שבבית המקדש. דבכלל דיני טומאה וטהרה הם למעלה מן השכל וההבנה, כמאמרם ז"ל¹⁰ "אמר הקב"ה חוקה חקקתי, גזירה גזרתי, ואי אתה רשאי לעבור על גזרתי". ולכן טמאו היוונים כל השמנים שבהיכל להראות מלחמתם בעניין שלמעלה מטו"ד.

גם עבודת ישראל ומלחמתם ביוונים הייתה למעלה מטעם ודעת. דע"פ שכל לא היה מקום למלחמה חלשים נגד גיבורים, מעטים נגד רבים וכו' – ורק מכח המסירות נפש עבור התורה והמצוות, מס"נ שלמעלה מטו"ד – יצאו למלחמה.

והנס הי' אף הוא באופן של למעלה מטו"ד (נוסף ע"ז שכל נס הוא למעלה מטו"ד, הנה בנס חנוכה יתירה מזו) שבנס זה הי' במיוחד הענין של "להראות חבתן של ישראל" שמדליקין בשמן טהור (אף שטומאה הותרה בציבור¹¹) – דחיבה זו היא למעלה מטעם ודעת.

ומאחר שנס פך השמן מורה על הקשר והשייכות בין ישראל לאביהן שבשמים, שהוא – כנ"ל – למעלה מטעם ודעת ואין בו שום הגבלה¹², לכך תיקנו חכמים שעיקר המצוה דחנוכה יהיה הדלקת נרות. דלכאורה יוקשה: מאחר והעיקר היה הניצוח במלחמה, למה נקבע הזיכרון דוקא בנרות לזכר נס פך השמן והיה העיקר צ"ל ההלל וההודאה שנתקנו על המלחמה. ועכשיו הטעם מובן: דכל מהות המלחמה והניצחון רמוז בהנס דפך השמן – שהוא העניין שיהודי קשור עם הקב"ה למעלה מטעם ודעת.

אחרי כל זאת יובן טעם החילוק בין נרות חנוכה לשאר נרות מצווה. דזה ששאר נרות מצוה עניינם הוא האור היוצא מהם להאיר (אם לשלום בית, אם ל"עדות לכל באי עולם") – הוא דווקא באותם נרות שמלכתחילה סיבת תיקונם היה באמת בשביל האורה. אבל נרות חנוכה מתחילתן תוקנו כדי להזכיר את הקשר והייחוד שבין קוב"ה לישראל עם קרובו שהוא למעלה מטו"ד, כפי שנתגלה בנס – ולזאת, כמו שאי-אפשר לומר ח"ו שחיבת הקב"ה לישראל היא משום טעם שבעולם, אלא כן הוא למעלה מטעם ודעת – כך בנרות המבטאים ומגלים עניין זה אין הדלקת הנר אמצעי לאיזה דבר, כי אם היא העניין בעצמו.

העולה מן האמור שבנרות מצווה העשויים לאורה יש ג' מינים: א. נרות שבת, העשויים לאורה דשלום בית. ב. נרות המנורה הטהורה דביהמ"ק, העשויים לאורה ד"עדות היא לכל באי עולם

או יש לומר, שבנוגע לזמן בפועל הי' הסדר להיפך, מן הקל אל הכבד: דתחילה גזרו על תומ"צ בפועל, ואח"כ גזירה קשה יותר – על עצם הדת (ומה שהרמב"ם מקדים "בטלו דתם" – כי זה הי' עיקר המכוון שלהם).

10) במ"ד ר"פ חוקת. רמב"ם סוף הל' מקואות.

11) ראה בכ"ז פני יהושע שבת כא, ב. שו"ת חכם צבי סימן פז.

12) כידוע שטעם ודעת והגבלה – היינו הך. דכל אהבה שהיא ע"פ טעם ה"ה מוגבלת בהטעם שלה. ורק אהבה עצמית שאין לה שום טעם וסיבה ("אינה תלויה בדבר") ה"ה אהבה בלתי מוגבלת, כיון שאינה תלויה בשום דבר.

לקראת שבת

יג

שהשכינה שרויה בישראל". ג. נרות חנוכה שעניינם אינו בדבר שחוץ להם, אלא הם עשויים למצווה בעצם הדלקתם.

ביאור ג' חלוקות אלו בדרך פנימיות התורה:

"אין אור אלא תורה שנאמר: כי נר מצוה ותורה אור"¹³, ובאור דתורה יש ג' חלוקות כנגד ג' החלוקות בנרות הללו¹⁴:

א. ע"ד נרות שבת העשויים לשלום בית: "כל התורה כולה לא ניתנה אלא לעשות שלום בעולם"¹⁵. והוא קאי על לימוד התורה כדי לדעת את המעשה אשר יעשו ו"לא יכשל בעץ ובאבן", ועי"ז נעשה שלום בעולם¹⁶.

ב. ע"ד נרות המקדש העשויים לעדות על השכינה השרויה בישראל: "תלת דרגין אינון מתקשרן דא בדא, קוב"ה אורייתא וישראל"¹⁷ דע"י התורה ישראל מתקשרין בקב"ה ומתדבקים בשכינה. והיינו, שלומד תורה כדי להידבק בבורא ית"¹⁸.

ג. ע"ד נרות חנוכה שאינם עשויים לשום דבר חוץ עליהם, ורק לגלות את הדביקות בין קוב"ה וישראל שלמעלה מטעם ודעת: והוא קאי על לימוד התורה "לשמה" בלי שום תכלית צדדית, ואפילו לא התכלית שע"י התורה יגיע לדביקות בה' (והתורה היא אמצעי לדביקות, דוגמת הנרות שבביהמ"ק שהם אמצעי לגלות שהשכינה שרויה בישראל). אלא שהתורה עצמה היא היא חלק מהקב"ה (דכמו בנרות חנוכה שאינם אמצעי לשום דבר, והם עצמם התגלות הדביקות בין הקב"ה לישראל שלמעלה מטו"ד).

ובלשון התניא קדישא¹⁹: "רצון העליון הוא הדבר הלכה בעצמה, שמהרהר ומדבר בה, שכל ההלכות הן פרטי המשכות פנימיות רצון העליון עצמו, שכך עלה ברצונו ית' שדבר זה מותר או כשר או פטור או זכאי או להיפך. וכן כל צרופי אותיות תנ"ך הן המשכת רצונו וחכמתו המיוחדות באין-סוף ברוך הוא בתכלית היחוד, שהוא היודע והוא המדע כו"²⁰ וזהו שכתוב דאורייתא וקוב"ה כולא חד". דהיינו: דיש בחינה שלימוד התורה (וקיום המצוות) הם להיות כמרכבה הבטלה למנהיגה, וכך

13 תענית ז, ב.

14 בג' חלוקות אלו ראה בארוכה גם במאמר ד"ה וקבל היהודים תיש"א.

15 רמב"ם סוף הל' חנוכה (מספרי). וראה לקו"ת ד"ה החלצו, וביאורו בביאור מרו"ל (סנהדרין צט, ב) כל העוסק בתורה לשמה משים שלום כו'.

16 וראה מש"נ בזה בקונט' "הדרן על מסכתות בני"ך תנש"א" נד' כהוספה לספר-השיחות תנש"א, וכן בס' תורת-מנחם הדרנים על רמב"ם וש"ס). ובכ"מ.

17 זח"ג עג, א.

18 כמבואר כ"ז בתניא פ"ה.

19 פכ"ג.

20 כלומר: דבקב"ה א"א לחלק ח"ו בינו לבין חכמתו ית', והכל חד ממש.

לקראת שבת

בטלים לקב"ה נותן התורה ומצוה המצוות. אבל כאן מדובר שהתורה עצמה היא חלק מהקב"ה²¹!

ידועים דברי הרמב"ן²² ש"נרות חנוכה אינם בטלים לעולם" – ולפי המתבאר ניתן בזה תוספת טעם לשבח בדרך הפנימיות: ד"עולם" הוא מלשון "העלם והסתר" שבעולם אין גילוי אלוקות. ו"נרות חנוכה אינם בטלים לעולם" הם למעלה מהעלם וההסתר דהגלות ודהעולם בכלל. דמכיון שנרות אלו עניינם לגלות את הקישור והיחוד של נשמת כל איש ישראל עם הקב"ה, ודבר זה א"א לבטלו בשום דרך שבעולם.

21) ולימוד התורה באופן כזה מתגלה גם בהנהגתו בשעת לימוד התורה: "דזה שיודע שאורייתא וקוב"ה כולא חד, פועל עליו שמוסר ונותן את עצמו ללימוד התורה בלי כל חשבונות (גם לא החשבון שעי"ז יתקשר בהקב"ה)" (ל' המאמר ד"ה וקבל היהודים תיש"א אות ו).

22) ר"פ בהעלותך.

פנינים

דרוש ואגדה

קדושת עם ישראל

חלילה לעבדיך מעשות כדבר הזה
חולין הוא לנו, לשון גנאי
(מד, ו. רש"י)

יש לבאר זה ע"ד הרמז:

כתיב (ראה יד, ב) "כי עם קדוש אתה לה'
אלוקיך", שבני ישראל קדושים הם, ועוסקים רק
בעניני קדושה ועבודת השי"ת.

ואף שהתורה צוותה "ששת ימים תעבוד
ועשית כל מלאכתך" (יתרו כ, ט), שצריכים
להתעסק גם עם עניני עוה"ז, הרי נצטוונו ג"כ "כל
מעשיך יהיו לשם שמים" (אבות פ"ב מ"ב) ו"בכל
דרכיך דעה" (משלי ג, ו), שכוונת ההתעסקות
בעניני עוה"ז היא להעלות ולזכך את העולם הזה,
עד שיהי' כלי לקדושתו ית'.

וזהו "חולין הוא לנו לשון גנאי", דאמרו
השבטים לשלוחי יוסף, שזה שהם אומרים
"חולין הוא לנו", שבני ישראל שייכים לענינים
של "חולין" ודברים שאינם קשורים לקדושתו
ית', ה"ז "גנאי" והיפך האמת, כי ישראל עם
קדוש הוא ואין ביניהם ולגשמיות עוה"ז שום
קשר ושייכות.

(ע"פ לקו"ש חט"ו עמ' 359 ואילך)

"גירות" בעניני עולם הזה

וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל
אחיו
(פג, ל)

ברש"י עה"פ מפרש "שאלו... יש לך בנים א"ל
יש לי עשרה, א"ל ומה שמם, א"ל בלע ובכר וגו',
א"ל מה טיבן של שמות הללו, א"ל כולם ע"ש אחי
והצרות אשר מצאוהו. בלע שנבלע בין האומות.
מיד נכמרו רחמיו. נכמרו – נתחממו".

יש לבאר זה ע"פ דרך החסידות:

אי' בלקוטי תורה (בהר מ, ד) "הנה ישראל
נקראו על שם יוסף, כדכתיב נוהג כצאן יוסף,
וצריך לעורר רחמים על בחי' בנימין, שנק' בן
אוני... ולרחם על ניצוץ אלקות שבו".

ועפ"ז יש לבאר שברש"י נרמז איך יוכל
האדם לעורר בעצמו את הרחמים על נפשו:

בתחלה צריכים להתבונן במעלת הנשמה –
"ע"ש אחי", שבתחלה היתה הנשמה דבוקה להקב"ה,
"חצובה מתחת כסא הכבוד", וקדושה לאין שיעור.

אך לאח"ז הגיעו ה"צרות אשר מצאוהו" ו"נבלע
בין האומות", כלומר, שממקום מעלתה ירדה
הנשמה "מאיגרא רמה לבירא עמיקתא", ונתלבשה
בגוף חומרי, ביחד עם נפש הבהמית ויצר הרע,
ועד שהאדם יכול לעבור על רצון השי"ת ר"ל.

וכשמתבוננים בכ"ז באמיתיות ואלביא
דנפשי, הרי "נכמרו – נתחממו", שלב האדם
מתחמם ברשפי אש שלהבת, ומתמרמר מאוד על
מעמדו ומצבו, ומעורר רחמים על הנשמה.

ועי"ז מעורר הרחמים שלמעלה, ומרחם עליו
הקב"ה ומוציאו ממצבו הנחות, ומעלהו למעלה
מעלה.

(ע"פ לקו"ש חט"ו עמ' 348 ואילך)

הטעם שהביא הרמב"ם את עיקר הבחירה בהל' תשובה

יקדים דלולא ענין הבחירה א"א למעשה התשובה כלל / יבאר ע"פ המסופר בפרשתנו בתוכחת ראובן לאחיו, דהתשובה שייכת לעיקר הבחירה כיון שצריכה לבא רק מצד בחירת לב האדם / יוסיף עוד דגם החרטה על מעשיו שייכת דוקא מצד הידיעה שהחטא הי' בבחירתו החפשית

ולהיות צדיק הרשות בידו ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו, ומסיים (שם בה"ב) "וכיון שכן הוא (שאין הבורא גוזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע)" נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו. ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה. הוא שכתוב (איכה ג, לט) . . מה יתאונן אדם חי וגו'. וחזר ואמר הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידינו הוא שכתוב אחריו (שם, מ) נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו'".

א

יקשה למה דחה מקומו לסוף ספר המדע אף שהוא יסוד לכל התורה, ויבאר אמאי הבחירה היא יסוד לתשובה יותר משאר המצוות

בהל' תשובה להרמב"ם, לאחר ששמבאר בכמה פרקים פרטי עניני תשובה (החייבים בה, מהותה, אופנה, זמנה, דברים המעכבים בה וכו'), ממשיך לאח"ז (בפ"ה) שכל מעשי האדם הם בבחירתו החפשית, ומתחיל "רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה

הצרה הזאת. ויען ראובן אותם לאמר הלוא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש" (פרשתנו מב, כא-כב). וכתבו המפרשים (כלי יקר, ספורנו, אור החיים כאן¹) בביאור דברי "איש אל אחיו" ומענת ראובן ע"ז, שלדעת האחים ה' יוסף חייב מיתה ע"פ תורה [וכפי שהאריכו² בהטעמים על זה], ולכן הדגישו בדבריהם ש"עיקר האשמה היא.. שלא שמעו בהתחננו אליהם.. ולא הזכירו שבקשו להרגו לפי שחשבו שמצד בקשת ההריגה או המכירה וההשלכה לבור אין עליהם אשמה" (ל' הכלי יקר כאן³). וע"ז ענה להם ראובן: "הלא אמרתי אל תחטאו בילד, מאחר שהוא כילד ואינו בר עונשין עדיין בב"ד של מעלה א"כ אין לו משפט מות וא"כ יש בידכם שתי עבירות כי הקב"ה דורש מכם מדת האכזריות.. ונוסף על זה גם דמו הנה נדרש" (ל' הכלי יקר כאן³).

וצריך להבין: מהי התועלת שרצה ראובן להשיג באמרו עכשיו, שיש בידם לא רק חטא האכזריות אלא גם החטא של "דמו גו" (דזה שמכרוהו נחשב להם כאילו שפכו דמו), דלכאורה, מאחר שהשבטים עומדים ומתוודים כי אשמים הם ומצדיקים על עצמם את הדין – מה מקום לבוא עתה בדברים המוסיפים עוד חטא על חטאם (שלכן – גם עונשם חמור יותר)? והרי כאשר נמצא אדם באיזו צרה וצוקה ר"ל המביאתו לשבירת הלב ולהכרה שהוא עצמו

ולכאורה יש לעיין כאן עיון גדול, מהו שדחה הרמב"ם דבריו ע"ד העיקר דבחירה חפשית עד סוף ספר המדע, שענינו של ספר זה הוא לכתוב בו "כל המצות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה" (ל' הרמב"ם בהקדמתו לספר היד (ב"מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם) בזה שכולל בספר ראשון ספר המדע), והרמב"ם הקפיד להזכיר הדבר רק בסוף הספר, בהלכות תשובה דוקא. ובאמת, הרי ענין הבחירה הוא (כלשון הרמב"ם (שם פ"ה ה"ג)) "עיקר גדול.. והוא עמוד התורה והמצוה" – היינו שהוא "עיקר" ו"עמוד" של כל התומ"צ (וביניהם גם של תשובה)!

והנראה בזה, כי השייכות בין בחירה לתשובה היא בעצם מהותם. כלומר: זה שבחירה חפשית ה"ה "עיקר גדול" בכל התורה הוא בזה, שולוא ענין הבחירה לא יתכן ענין הציזוי ולא הענין דשכר ועונש (כפי שביאר הרמב"ם (שם ה"ד)), אבל תתכן המעשה של מצוה; משא"כ תשובה, הרי יסוד זה שהרשות נתונה ביד האדם לבחור בטוב או ברע שייכת היא לגוף עשיית התשובה, דאם אין האדם מרגיש את עצמו שהוא האשם במעשיו ובאו ע"י בחירתו, הרי אין מקום לחרטה (מלאה) על מעשיו הלא טובים.

אבל יש לומר, שהרמב"ם מרמז בזה ענין עמוק יותר, כדלקמן.

ב

יקדים להקשות על תוכחת ראובן לאחיו שבפרשתנו

הנה, כתיב "ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו

(1) וראה גם רמב"ן כאן (פסוק כא). אלשיך כאן. ועוד.

(2) ראה מפרשים שנסמנו לעיל בסמוך ובהערה הקודמת. מפרשי התורה ר"פ וישב. ועוד

(3) וראה מפרשים שנסמנו לעיל בסמוך ובהערת הקודמות.

לקראת שבת

ש"באה . . הצרה הזאת" הוא בכדי שיתוודו על חטאם ויעשו תשובה על זה. ומעתה מובן מה שהוכרח להדגיש ש"שתי עבירות" בידם – לא רק "מדת האכזריות", אלא גם העובדא דמכירת יוסף ("אל תחטאו בילד . . וגם דמו הנה נדרש") – כדי שידעו על מה צריכים להתוודות, ויעשו תשובה גם על חטא זה.

איברא, דעדיין אין הענין מתיישב בלשונו של ראובן, דאם כוונתו רק להודיע שחטאו בהנהגתם (שלכן עליהם להתוודות ולשוב) הול"ל בקיצור: "הלא חטאתם בילד וגם דמו גו" וכי"ב. ומהו טעם האריכות: "הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם", שנראה כאילו בא להוכיח להם את צדקתו, דעכשיו הרי רואים שהוא צדק בדבריו והם היו אלה שחטאו (שלא שמעו לדבריו)⁷ ותמוה ביותר: כיצד יתכן, אשר בשעה שאחיו אומרים: "אבל אשמים אנחנו וגו'" ומצדיקים עליהם את הדין – יבוא ראובן בטענה של הדגשת שבח עצמו לעומת חטא אחיו כו'?

ג

יבאר דראובן רצה להורות להם תשובה נכונה הבאה רק מבחירת לב האדם, ועפ"ז יתריץ השייכות המיוחדת דבחירה לתשובה ויש לומר נקודת הביאור בזה, דגם כוונת השבטים באמרם "אבל אשמים אנחנו גו" היתה לא (רק) להצדיק עליהם את הדין (שהצרה

גרם לזה במעשיו כו' – הנהגה אנושית מחייבת להשתדל לדבר על לבו ולנחמו⁴ כו', ולא להיפך – להוסיף צער על צערו בדברים המגדילים כובד אשמתו כו'. וכ"ש וק"ו, שאינה הנהגה המתאימה לראובן בכור ישראל, ומה גם כלפי אחיו שלו.

והי' נראה לכאורה לבאר כוונת ראובן בזה, שלא לצערם בחינם נתכוין, אלא ללמדם דרך ישרה ולהורות להם דין והלכה. דכאשר האחים הביעו רק הכרת אשמתם שהיא הסיבה לצרתם ולכן הצדיקו עליהם את הדין (רלב"ג עה"ת כאן "התועלת הי". ש"ך עה"ת עה"פ⁵), אשר "א-ל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא" (האזינו לב, ד) וכו', וכמו שאמרו "על כן באה אלינו הצרה הזאת" – אזי בא ראובן להוסיף ולהורות להם, שלא די רק להצדיק את הדין על צרתם, אלא עליהם גם לעשות תשובה, והיינו שהצרה שבאה עליהם היא בכדי שישבו (ראה רמב"ם הל' תעניות פ"א ה"ג).

ובלשון הרמב"ם (הל' תעניות שם ה"ב) ש"מדרכי התשובה הוא שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עלי' ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן . . וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם". ויש לומר, שזהו ג"כ דיוק לשון הכתוב "ויען ראובן אותם לאמר"⁶, שכוונת ראובן בזה היתה לרמז שעליהם (על האחים) "לאמר" – להתוודות שחטאו בילד (וכאילו אמר: הלא אמרתי לכם אל תחטאו גו' ולא שמעתם גו', לכן עליכם "לאמר" ולהתוודות שחטאתם ולשוב בתשובה) – כי זה

(7) ופשיטא שקשה לפי' האוה"ח כאן, שכל הדו"ד הי' עד"ז – שלטעם שאמרו הם "יכנס גם ראובן (בהאשמה, ו) לזה ענה ואמר כו' כי הוא לא יחשבו לו עוון ע"ז כי הלא אמרתי כו'".

(4) ראה ויחי נ, כא – בנוגע להנהגת יוסף עם אחיו.
 (5) וראה מדרש הגדול כאן.
 (6) כמו שהקשה באור החיים (ועוד) כאן – מהי הכפלת "לאמר".

(כפי ששמע גם מהמשך דבריהם "אשמים אנחנו גו' על כן באה אלינו הצרה הזאת"), ואין בהתעוררות תשובה כזו הוכחה שרוצה לעשות תשובה ולשוב מחטאינו מבחירתו החפשית. וכ"ה בפשטות, אשר דברי וידוי שהאדם אומר ע"י ומתוך מצב של צרה וצוקה, אינם מגלים (כ"כ) פנימיות רצונו לעשות תשובה, אלא שהיסורין "מכניעין לבו של אדם"¹¹. ובסגנון אחר: כשיש להתשובה סיבה צדדית (ופשיטא – כאשר היא באה ע"י צרה ויסורין), והיא המעוררת בו חרטה ותשובה, אזי אין התשובה מתייחסת (לגמרי) להאדם; אמיתית התשובה היא דוקא כאשר באה כתוצאה מבחירתו החפשית של האדם, שבוחר לשוב ולהתקרב אל ה', שאז הרי היא מתייחסת כולה להאדם, שתשובתו היא בכוונה לשוב באמת אליו ית'¹².

ולהכי "ויען ראובן אותם לאמר הלוא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם", דראובן שהוא "פתח בתשובה תחילה"¹³ (ב"ר פפ"ד, יט), לכן הוא הוא זה שלימדם דרכה של תשובה אמיתית¹⁴. והיינו, אשר תשובה

אבל במובן עמוק יותר.

(11) ע"ד ל' הכתוב (בחקותי כו, מא) "אז יכנע לבבם הערל". וראה בארוכה לקו"ש חכ"ז שם (ע' 209 ואילך).

(12) להעיר מצפעי"נ על הרמב"ם הל' תשובה (פ"ב ה"ב – ת, א) ד"ש נפק"מ בין ג' תשובות, א' מאהבה הוה כמו חכם עוקר והב' מיראה דהיא כמו מכה ורפואה. . חיילין ובטלין כו' והג' ע"י יסורין דזה הווי מכאן ולהבא כו". וע"ש ביאור החילוקים שבכ"א מהן. וראה לקו"ש חי"ז ע' 185 ואילך.

(13) וראה בב"ר המצויין בפנים ובפרש"י וישב (לז, כט) שהי' עסוק בשקו ותעניתו כמה שנים לאחר שבלבל יצועי אביו.

(14) עפ"ז מובן בפשטות מה שאמר הקב"ה דוקא לראובן (ב"ר שם) "מעולם לא חטא אדם לפני ועשה

הזאת באה עליהם בדין), אלא (בעיקר) נתכוונו לאמירת תשובה⁸ – וראובן, באמרו להם "הלא אמרתי גו' ולא שמעתם", התכוון לחדש ולבאר את אופן התשובה הרצוי' הנדרשת מהם⁹. דתשובה לאמיתתה היא כאשר האדם מתעורר מצ"ע לשוב אל ה', ולא מפני סיבה מבחוץ שהכריחה (או עכ"פ גרמה) שיעשה תשובה, כגון שעושה תשובה "מיראה" או "מכשלוך כח" (ל' הרמב"ם הל' תשובה רפ"ב), כי כיון שענין התשובה הוא עד ש"יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם" (רמב"ם שם פ"ב ה"ב), הרי אם היתה סיבה חיצונית לתשובתו אין כאן "בטחון" גמור "שלא ישוב לזה החטא לעולם".

וזהו ההסבר לאמירת השבטים ומענת ראובן, דאמירת השבטים "אבל אשמים אנחנו וגו'" היא אמנם ענין של תשובה והתוודות על חטא, אבל תשובתם זו היא תוצאה מהצרה שבאה עליהם¹⁰

(8) ראה גם רד"ק עה"פ כאן.

(9) לכאורה י"ל שבוה התכוון ראובן לאמר, דזה שהתרה אותם בשעת מעשה מגדיל חטאם (ולהעיר מאברבנאל כאן), ובמילא נדרשת מאתם תשובה גדולה יותר. אבל אין זה ביאור מספיק, כי דוחק לומר שרק מפני חילוק זה בגודל חטאם (שהיתה התראה בשעת מעשה) יאמר להם ראובן "הלא אמרתי לכם גו' ולא שמעתם" כאשר הם עומדים ומתוודים כו' (ובפרט שזהו לשון המשתמע כאילו בא להוכיח צדקתו כו'), כנ"ל בפנים.

(10) ואף שמצינו שהתחרטו כבר לפני, בירידתם למצרים (פרש"י פרשתנו מב, ג) – הרי ענין זה, ופשיטא דיבור של חרטה, אינו מפורש בתורה, עד שבאה עליהם "הצרה הזאת". ועכ"ל שכמה דרגות ב"מתחרטין", וכשירדו למצרים התחרטו על המכירה בפועל – אף שאז לא חשבו שעשו עוולה, אלא שמצד סיבות אחרות (צערן של יעקב וכדומה) היו מתחרטים על מעשיהם. משא"כ כשבאה עליהם הצרה הזאת, הרגישו רגש של "אשמה" עד שבא בדיבור והתוודו. וע"פ כ"ז מובן, דמה שאח"כ "שמע (יוסף) שהיו מתחרטין" (פרש"י כאן מב, כד) – הוא אותו הלשון

ולהתוודות בפיו מחטאיו ולנעור כפיו מחטאיו כו" – דמ"ש כאן דוקא לשון זה, הוא מפני שכוונתו היא לאופן התשובה שהתחיל לבאר לעיל מיני' (בפ"ה), שבאה אך ורק מבחירתו החפשית של האדם, ולכן "ישתדל אדם לעשות תשובה", כלומר ענין התשובה צ"ל תוצאה מהשתדלותו ורצונו של האדם מצ"ע, בחירתו החפשית לגמרי (כנ"ל), שהאדם מצ"ע מנער כפיו מחטאיו¹⁶, ופשיטא שאינו בא מחמת שהכריחו אותו (מלמעלה) לעשות תשובה¹⁷.

ד

יעמיק עוד דגם החרטה שבתשובה כרוכה ביסוד הבחירה

וי"ל בעומק יותר, ובהקדם דיוק בלשון הרמב"ם הנ"ל "וחזר ואמר הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידינו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה", ד"ל שכוונתו כאן היא לא רק להביא הראי' והמקורות בהפסוקים שאמר ירמי' (באיכה) לכל דבריו שכתב לפנ"ז (כפשטות לשונו) – אלא (גם) להוסיף עוד הדגשה, שלא רק שהתשובה האמיתית היא

שסיבתה היא הצרה שבאה עליהם, אינה התשובה הנדרשת, ופשיטא שאין זה אמיתית ענין התשובה, אלא עליהם לזכור ולהכיר במה שאמר להם (ראובן) כל הזמן ("לאמר") "אל תחטאו בילד ולא שמעתם", כלומר, עליהם לחזור בתשובה מחמת עצם (גודל) החטא שהסביר להם אז. וי"ל דזהו מה שהוסיף "וגם דמו הנה נדרש", לרמז, שצרה זו שבאה עליהם עכשיו ה"ז ענין נוסף, "וגם (בו' המוסיף) דמו הנה נדרש", לא כפי אמרם "אבל אשמים אנחנו גו' על כן באה אלינו הצרה הזאת", שמחפשים להסביר סיבת הצרה.

ומעתה יש לבאר גם הטעם שהאריך הרמב"ם דוק בהל' תשובה אודות ענין בחירה חפשית, כי תשובה אמיתית באה רק מצד בחירתו החפשית של האדם ו"לא מיראה ולא מכשולון כח" (ל' הרמב"ם, כנ"ל), לא מאיזה סיבה צדדית¹⁵.

וזהו דיוק לשון הרמב"ם, שלאחר שהאריך בב' פרקים (פרק ה-ו) ע"ד בחירה חפשית של האדם כ' (ברפ"ז) "הואיל ורשות כל אדם נתונה לו כמו שביארנו ישתדל אדם לעשות תשובה

תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה" – אף שגם אדה"ר וכן קין עשו תשובה, ככב"ר ספכ"ב (ראה הגהות הרש"ש לפפ"ד שם), כי "מעולם לא חטא אדם ועשה תשובה" – "תשובה" שלימה מצ"ע, לשוב אל ה' על חטאו כראובן שעשה תשובה בבחירתו החפשית (בלי כל ענין צדדי), משא"כ באדה"ר וקין שעשו תשובה אחר שהי' עונש ונזיפה מהקב"ה וכיו"ב (ראה יפ"ת השלם ופי' מהר"ו לב"ר פפ"ד שם. של"ה בית גדול (לז, א)). וראה הערה 18.

15 ראה לקו"ש חל"ח ע' 4-23 (ליקוט פירושים לאגה"ת (קה"ת, תשמ"ו) פ"א – ע' סז), שי"ל שזהו טעם הפנימי להסברא (מנ"ח מצוה שסד) שאין מצוה וחיוב לעשות תשובה, ורק כשהאדם בוחר לעשות תשובה אזי חלה עליו חובת ומצות ויודי (וכמו בענין שחיטה, גירושין והדומה). ע"ש.

16 דלשון "ולנעור כפיו מחטאיו" מתאים לומר (בעיקר) כאשר זה בא מהאדם עצמו, בדוגמת ניעור מאבק שעליו, שרגיל (ועיקר הפעולה והנפעל) דניעור הוא לא כאשר שני מנערו מעליו, כ"א כאשר הוא מנער את עצמו.

17 וראה בארוכה לקו"ש חכ"ז ע' 209 ואילך. ועייין שם ע' 16-215, שי"ל שזהו מכוונת הרמב"ם שם ה"ה "וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו", שבנ"י יעשו תשובה זו, שבאה מצד בחירתם עצמם, ולא מצד יסורי הגלות.

לקראת שבת

כא

בידינו, שתשובה כזו היא כל כולה של האדם, שהוא הוא העוזב רשעו ושב אל ה' באמת ובלב שלם.

וכמו שהביא הרמב"ם הראי' "הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו', ש"נשובה" בא עי"ז ש"נחפשה דרכינו ונחקורה", ואז גם אם מתחילה הי' נדמה בעיניו שאין החטא באשמתו לגמרי, יראה ויכיר שבאמת מדעתנו עשינו כל הרעות (כי גם אם היו סיבות וגורמים להחטא, הרי כיון שגם אז ניתנו לו הכחות להתגבר על הסיבות והמניעות, הרי סו"ס עשיית הרעות היא מדעתו ומבחירתו)¹⁹.

וזהו גם ביאור דברי ראובן "הלוא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם": נוסף על זה שעליהם לעשות תשובה מעצמם ולא מפני הצרה הזאת שבאה עליהם, הרי עוד זאת, שהתשובה צריכה להיות מתוך הכרה ברורה, ש(גם) החטא הי' מדעתם ומרצונם, "אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם".

בבחירתו החפשית של האדם, אלא שבשעת התשובה עליו להכיר שגם החטא הי' בבחירתו החפשית, ובלשונו (של הרמב"ם) "ומדעתנו עשינו כל הרעות".

והביאור בזה, דכל זמן שיש לאדם תירוץ ואמתלא וכו' לתלות בהם (סיבת) חטאו (אפילו בדקות דדקות), ואפילו אם מכיר שהוא אשם בזה אלא שחושב שהיו גם גורמים אחרים שהשפיעו והביאו אותו (במקצת) שיחטא (אם מצד סביבתו בכלל, או מחמת מצב או סיבה פרטית שאירע לו, ולכן לא הי' יכול להנצל מהחטא, וכיו"ב) – אין תשובתו של האדם תשובה אמיתית, שירצה לעזוב רשעו ולשוב אל ה' באמת ובלב שלם, מאחר שאין אצלו הכרה ברורה בחטאו¹⁸, שהוא מדעתו, ומרצונו עזב את ה'. ורק כאשר ישנה אצלו הכרה ברורה בחטאו, "מדעתנו עשינו כל הרעות", אזי יכול לחזור באמת בתשובה ולעזוב רשעו, ודוקא אז הי' תשובה בבחירתו החפשית, "שהרשות עתה

18 ראה מדרש תהלים (מזמור ק) "מכסה פשעיו לא יצליח (משלי ג, יג) . . . זה אדם הראשון שאמר להקב"ה (בראשית ג, יב) האשה אשר נתת עמדי לא ביקש לעשות תשובה כו". וראה בארוכה עקרים מאמר ד' פכ"ו דמהדברים המונעים והמעכבים את התשובה – העלמת החטא (שצ"ל ידיעה ברורה שחטא) והתנצלות, ע"ש בארוכה.

19 ע"פ המבואר לעיל הערה 12 מהצפעה"נ החילוקים דג' דרגות בתשובה מובן מה שדוקא ע"י תשובה כזו, שעושה בבחירתו החפשית, ומכיר שחטא מדעתו – נעקר עונו מתחלתו" (ל' רש"י יומא פו, סע"א ד"ה כאן מאהבה – לענין תשובה מאהבה).

הנרות הללו אינם בטלין לעולם

תכלית כל ימי זכרון בחיי עמנו הוא ללמוד ולעשות כהוראות דהימים ההם - בזמן הזה

רבים הפירושים והרמזים בעניני ימים אלה, בפשטות - עיקר הענין ד"חנוכה" הוא חנוכה המזבח ובית המקדש, כמבואר בהודאת "ועל הניסים": "ואחר כך באו בניך לדביר ביתך, ופינו את היכלך וטיהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך".

ד"חנוכה" הוא חנוכה המזבח ובית המקדש: ראה מגלת תענית פ"ט. יל"ש מלכים סוף רמז קפד. רש"י מגילה ל, סע"ב. מרדכי ואו"ז הובאו בדרכי משה לטאו"ח (ורמ"א) רסתר"ע. חדא"ג מהרש"א לשבת (כא, ב). וראה ג"כ תו"א ושערי אורה סד"ה בכ"ה בכסלו. סידור חנוכה ד"ה מזמור שיר חנוכה. ורד"ה נ"ח, תרנ"ט: שהי' אז חנוכה הבית דביהמ"ק וחנוכה המזבח.

ומש"כ במור וקציעה סתר"ע שזהו זכרון לחנוכה הבית בימי חגי לא זכיתי להבין, שהרי כל השנים שעד החשמונאים לא הזכירו זה! ומה שהקשו דקדושה הקודמת לא בטלה וא"צ חינוך (ועד"ז ג"כ ברד"ה זאת חנוכה, תר"ם וראה שם סופ"ט) - י"ל דאין כאן הכוונה כבדין עבודתן מחנכתן (שבועות טו, א), כ"א כפשוטו - התחלה לאחרי הפסק ארוך ולאחרי שפינו וטיהרו וכו'. ועפ"ז יומתק ג"כ הל' וקבעו ח' ימי חנוכה אלו (רק וע"י) להודות ולהלל. ואכ"מ.

נרות בחצרות: ידועה הקושיא נרות בחצר מאי בעי. וי"ל דנמשך לאחריו דכשראו הנסים הדליקו נרות (של שמחה וכבוד שכינה - ע"ד נרות דשמחת בית השואבה בעזרת נשים (סוכה נא, א) ונרות ביהכנ"ס (ברכות נג, א). וכל אלו א"א בהיכל, כ"א) בחצרות קדשך (גם) קבעו כו'.

לקראת שבת

כג

ומזה גם מובן שבפשטות – בענין חנוכת ביהמ"ק נמצאת הוראה עיקרית לכל אחד ואחת מבני ישראל בכל זמן ובכל מקום,

שהרי תכלית כל ימי זכרון בחיי עמנו הוא ללמוד ולעשות כהוראות דהימים ההם – בזמן הזה.

והנה כל בית יהודי ענינו ושלימות שלו הוא להיות משכן ומקדש לשכינה. ובפרטיות יותר – כל איש ואשה בישראל – מקדש ומשכן הוא לו ית'. וכמו שהורונו חכמינו ז"ל בפירושם על הכתוב "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" – בתוך כל אחד ואחד מישראל. כלומר, שכל עשי' ועבודה הנעשית בקשר עם המקדש היא בשביל – תכליתה – שתמשיך ותשכן את הוי' בתוך כאו"א מישראל.

ומשחרב בית-המקדש מפני חטאינו – הרי ע"י תשובה ומעשים טובים, על ידי מעשינו ועבודתנו, של כל או"א מישראל, כל זמן משך הגלות, בונים ומקימים את ביהמ"ק שבתוך כל אחד ואחת ומקברים את גאולת כל עם ישראל ע"י משיח צדקנו – שיבנה בית המקדש (הכללי) במקומו, ועוד ביתר שאת וביתר עז.

וככל מה שאירע בימי מתתיהו בן יוחנן כה"ג בנוגע לביהמ"ק – כן הוא (ברוחניות) גם בזמן הזה בנוגע ל"ביהמ"ק" שבכל או"א: לפעמים עומדת עליהם הסביבה וכיו"ב "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך",

וידוע הדיוק בזה, תורתך – לימוד התורה מפני שהיא תורת הוי' שזהו שלא בערך למעלה מתורה כמו ש"היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", חוקי רצונך – קיום כל המצוות, כולל המצוות השכליות, במעלתן הכי נעלית, כחוקי רצונך, אך ורק לעשות רצונו של הקב"ה,

לכל אחד ואחת: שהרי גם נשים חייבות בנ"ח (טושו"ע או"ח סתרע"ה, ס"ג. ולהעיר שלא הובא זה בר"ס תרע"א). ואפילו עני (שם ר"ס תרע"א).

שהורונו חכמינו ז"ל: ר"ח שער האהבה פ"ו. של"ה ש' האותיות אות ל' ובכ"מ. ועוד.

כלומר, שכל . . מישראל: להעיר מסידור שם רעו, ב.

על ידי . . הגלות: תניא רפ"ז. וראה הערות לקוטי לוי יצחק (שם).

ועוד ביתר שאת: ועד"ז הוא ג"כ בבנין "ביהמ"ק" הפרטי לאחר חורבנו וכמחז"ל שבמקום שבע"ת עומדין אין צד"ג יכולין לעמוד (ברכות לד, ב. רמב"ם הל' תשובה פ"ז, ה"ד). וראה אור תורה להה"מ עה"פ ויאהב יצחק.

כה"ג: השייכות לנס חנוכה ראה תו"א לד, א. ובכ"מ.

להשכיחם . . רצונך: הודאת ועל הנסים. וראה ד"ה מאי חנוכה, תש"א.

חכמתכם . . העמים: דברים ד, ו.

כל המצוות . . כחוקי רצונך: וכנוסח השווה בברכת כל המצוות: קדשנו במצותיו וציוונו.

אך ורק לעשות רצונו: להעיר מתורת הבעש"ט ד"ה ושבתם וראיתם (כתר ש"ט סקנ"ה, הוצאת קה"ת).

ועל כל או"א אשר להוי' הוא – להלחם ועד כדי מס"נ, מבלי התחשב כלל אשר זוהי מלחמת חלשים (בכמות) נגד גבורים וכו'. וסוף סוף הוי' רב את ריבו כו' ומנחילו נצחון עולם ובא לימי חנוכה – חנוכת ביהמ"ק שלו – להודות ולהלל לשמו הגדול.

**מאור המאיר בחיי היום-יום, הוא נר מצוה ותורה אור. ובנר ואור זה עליו להיזהר
שלא יגע בו בלתי טהור ואז ילך לבטח דרכו**

והנה מבין מצוות חנוכה – אמירת הלל שלם בכל יום, אמירת ועל הנסים, קריאה בתורה, איסור הספד ותענית והדלקת נרות – הרי זו האחרונה היא הראשונה בזמן לכל שאר מצוות חנוכה, אף שנס נצחון המלחמה קדם לנס פך השמן; בה מתחילים ימי חנוכה – שהרי זמן הדלקת נר חנוכה הוא משתקשע החמה; ועוד זאת, שבמצוות נר חנוכה – מנהג ישראל תורה היא – להעלות בקודש ולהוסיף בנרות מיום ליום.

וההדגשה דנרות חנוכה – מדגישה עיקר וכלל גדול, והוא שיש לבדוק אפילו בשמנים הנמצאים בהיכל, אם השמן טהור הוא או לא. והרי המדובר הוא לא בשמן לאכילה אלא בשמן להדלקה, ולכאורה מאי איפכת אם נגע בו לרגע בלתי טהור,
ולא עוד אלא שעל נס השמן קבעו ימי חנוכה -

זאת אומרת, אשר עיקר קביעות ימי חנוכה הוא להורות שהשמן למאור (בביהמ"ק – הכללי וגם הפרטי) מוכרח להיות טהור, שלא נגע בו בלתי טהור.

מאור המאיר דרך איש ואישה הישראליים בחיי היום-יום, הוא נר מצוה ותורה אור. ובנר ואור זה עליו להיזהר שלא יגע בו בלתי טהור ואז ילך לבטח דרכו,

כי הודיעונו רז"ל הנרות הללו אינן בטלין לעולם, הוראה האמורה היא לכל הזמנים ולכל המקומות, וכאמור – בנוגע לכל בית יהודי ולכל איש ואשה מישראל,

מנהג ישראל: ובפרט שבנדוד"ד ה"ז "מנהג פשוט" (רמ"א שם רסתרע"א).

להעלות בקודש: ראה תו"א מקץ לד, א.

בשמנים הנמצאים בהיכל: שבת כא, ב. וגליון הש"ס שם.

שעל נס השמן קבעו: רש"י ד"ה מאי (שבת כא, ב).

הודיעונו רז"ל: במדב"ר ותנחומא ר"פ בהעלותך ע"פ הרמב"ן שם.

לקראת שבת

כה

אשר כל הנהגת הבית והנהגת כל אנשי הבית, ובמיוחד חינוך הבנים והבנות (שחנוכה הוא ג"כ מלשון חינוך), יהיו מוארים וחדורים אור תורה, אור טהור, ובאופן דמוסיף והולך מוסיף ואור, ועד שיאיר גם את החושך שבכל הסביבה, כהוראת נרות חנוכה שמדליקן על פתח ביתו מבחוץ. ועד אשר בצדק יוכל לאמר: כמופת הייתי לרבים ואתה מחסי עוז, וכמו שהי' בימים ההם בזמן הזה ש"עמדת להם בעת צרתם רבת את ריבם כו' עשית תשועה גדולה ופורקן".

וקיום המצוות (ביטול "חטאינו" – סיבת הגלות) וקיום מצות נר חנוכה בפרט, מביא קיום היעוד דגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו ובנין בית מקדשנו.

ויהי רצון שיהי' כן בקרוב ממש.

בברכה לימי חנוכה מאירים, מאירים גם את כל ימי השנה כולה הלוך ומוסיף ואור.

(מתוך מכתב "אל בני ובנות ישראל בכל אתר ואתר ה' עליהם יחיר", אגרות קודש חכ"ח אגרת י'תריח)

שחנוכה . . חינוך: תו"א סד"ה בכ"ה בכסלו. אוה"ת שם בארוכה.

ג"כ מלשון חינוך: וגם ע"ש ש"חנו כה" (תקו"ז תי"ג. טאו"ח סתר"ע. ובפע"ח ש' החנוכה: פי' חנוכה חנ"ה כ"ו). ועוד. ובכו"כ שמות כן הוא. ולהעיר מ"לא יעקב יאמר עוד שמך" - עקבה - אף שמפורש "וידו אוחות בעקב עשו ויקרא שמו יעקב" (בראשית לב, כט. שם כה, כו).

כמופת . . עוז: תהלים עא. ז.

נר חנוכה בפרט: כמובן ממשנ"ת שעיי"ז כליא ריגלא דתרמודאי - אותיות מורדת (אוה"ת חנוכה ע' תתקמא, ב. ובכ"מ).

חנוכה . . משיח . . בית מקדשנו: להעיר דחנוכה ח' ימים, משיח משמונה נסיכים וכנור דמקדש הג' דח' נימין (תו"א לד, א. לקו"ת תזריע כא, ד).

נר חמישי בשצעדרין

מוצאי שבת נר חמישי של חנוכה, התוועדו היטב, בית המדרש היה מלא מפה אל פה. למחרת אחרי התפילה שוב התאסף קהל רב, אך כיוון שהיה זה יום השוק, לא יכלו רבים להגיע, והוחלט לדחות את ההתוועדות הראשית למחר אחרי מעריב.

הדוד היה בא לכל התוועדות חסידית, מספר סיפורים שונים מהזמנים הקדומים

שמעתי מהחסיד ר' אברהם-דוב בר' ירמי', שבועות תרנ"ו: היה לו לר' אברהם-דוב, דוד – אחי אמו – החסיד ר' ליב-יצחק, מחסידי רבנו הזקן, בר דעת חזק בנגלה ובחסידות, כל שנותיו היה בעל עסק, בתחילה אחד מגדולי החנוונים בהומיל, ולאחר מכן הבכיר בין אנשיו של ר' אפרים יוסף האלאדעץ ביער שצעדרין.

...כשהדוד התיישב בשצעדרין – מספר ר' אברהם דוב – הייתי נוסע אליו כמה פעמים בשנה. באותה תקופה המשפיע של שצעדרין – ר' ירוחם פישל – כבר לא היה, והרבי ה"צמח צדק" שלח לשם את ר' ישראל משה מאזאריץ' שהיה שם דבר בכל הסביבה. הדוד חיבב אותו מאד ולמשפיע ר' ישראל משה היה הדרת הכבוד הגדול ביותר כלפי הדוד.

הדוד היה בא לכל התוועדות חסידית, מספר סיפורים שונים מהזמנים הקדומים לפני שנעשה לחסיד, ומהשנים הראשונות שכבר היה חסיד, איך הלך בפעם הראשונה אל הרבי בליאזנא, כן סיפורים מזמן נשיאותו של הרבי האמצעי – דברים שהשפיעו רבות על השומעים.

לקראת שבת

כז

בעל כושר דיבור ציורי כזה היה המשפיע ר' ישראל משה

אני – ממשיך ר' אברהם דוב בסיפורו – חיבבתי מאד כשהמשפיע ר' ישראל משה היה לומד חסידות. היו לו הסברים עשירים, וכל השכלה או אימרת עבודה היה מסביר היטב בשפה ברורה, בהירה ונקיה. על פי רוב היה מלווה את הסברו וביאורו בסיפור שלא זו בלבד שהבהיר את הענין שלמדו, אלא גם הביא את הענין לידי חקיקה במוחות ובלבבות השומעים.

עוד יותר הנאה רוחנית בלתי רגילה היתה לי – מספר החסיד ר' אברהם דוב – כשהייתי שומע את המשפיע ר' ישראל משה בשעת התוועדות. כשהיו עוצמים את העינים ושומעים את המשפיע מדבר, היו שוכחים היכן נמצאים והיה נדמה שרואים או נמצאים במקום אודותו הוא מספר, בעל כושר דיבור ציורי כזה היה המשפיע ר' ישראל משה, דבר שהשאייר רושם עז.

אחרי מעריב התאסף קהל רב, פרט לכמה אברכים חנוונים שאיחרו לבוא.

היה זה בשנת תרט"ז, לקראת חנוכה נסעתי אל הדוד בשצעדרין, נר חמישי חל אז ביום ראשון. בשצעדרין היו שני בתי מדרש גדולים. בכל החגים החסידיים, כמו יו"ד וי"ט כסלו, וכן בנר חמישי של נר חנוכה, היו עורכים התוועדות, בלילה באחד מבתי המדרש, וביום בבית המדרש השני.

בשצעדרין היו פעמיים בשבוע "ימי שוק", ביום ראשון וביום רביעי, היו אלה ימי המסחר והפרנסה בעיירה, כשהתאספו שם תושבי העיירות שמסביב.

מוצאי שבת, נר חמישי של חנוכה, התוועדו היטב, בית המדרש היה מלא מפה אל פה. למחרת אחרי התפילה שוב התאסף קהל רב, אך כיוון שהיה זה יום השוק, לא יכלו רבים להגיע, והוחלט לדחות את ההתוועדות הראשית למחר אחרי מעריב.

אחרי מעריב התאסף קהל רב, פרט לכמה אברכים חנוונים שאיחרו לבוא. המשפיע ר' ישראל משה הרגיש בדבר, וניכר היה שזה חרה לו מאד. הוא ראה באיחור לא רק משום אדישות לדרכי החסידות והחסידיים, אלא גם ענין של הגברת החומר על הצורה, לא די שהמסחר עצמו בשוק דוחה התוועדות חסידים אלא גם ה"אחרי" המסחר ההכרחי – מקרר את הזריזות להתוועדות חסידית.

הם שביעי רצון לאכול עם התמור מאבוס אחד, שכן אצלם ישנה הגברת החומר
על הצורה

נושא ותוכן אותה התוועדות היה שיחה ששח המשפיע ר' ישראל משה אודות אדם הראשון:

הוא היה יציר כפיו של הקב"ה והיה לו גוף מאיר כל כך שעקבו של אדם הראשון הכהה גלגל חמה. חכמתו של אדם הראשון היתה גדולה מחכמת מלאכי השרת.

ר' ישראל משה הסביר בהרחבה גדלותם של מלאכי השרת, ובכל זאת היה אדם הראשון גדול מהם. וכאשר אדם הראשון חטא בחטא עץ הדעת, נעשה מאדם הראשון גדול זה מסכן ר"ל, כמו תלמיד חכם ששכח תלמודו וגביר אחרי השריפה. בידעו גודל חטאו, נדם לנוכח כל העונשים שאמר לו הקב"ה, אך כששמע העונש של "וקוץ ודרדר תצמיח לך", לא יכול היה לקבל זאת, פרץ בבכי ואמר להשי"ת: האם אני וחמורי נאכל מאבוס אחד?!

הקב"ה – אומר המשפיע ר' ישראל משה – טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון – והסביר בהרחבה הענין של אין דיעותיהם שוות, וסיים: ה"אדם"מים כיום אינם שופכים דמעות, אדרבה הם שביעי רצון לאכול עם החמור מאבוס אחד, שכן אצלם ישנה הגברת החומר על הצורה.

לשם מה אתם צריכים לעזור להשי"ת, מוטב שתעזרו לעצמכם

בטבת תרס"ב שמעתי מהחסיד רבי שמואל זנוויל השד"ר, שבתור אברך היה מלמד אצל גאלאדעץ בשצעדרין. בשנת תרי"ט, באחת השמחות של בני המשפחה, התוועדו היטב, ראש המדברים בהתוועדות היה המשפיע ר' ישראל משה.

בשעת ההתוועדות הוכיח המשפיע קשות את האברכים שבמשפחה הגבירית על שמתרשלים בקביעת עתים לתורה ואינם באים בזמן ללימוד החסידות ולהתוועדות חסידית.

כנהוג התנצלו האברכים שכל זה הוא מצד טירדת העסקים.

המשפיע דיבר הרבה על נושא הענינים של "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה", "ברכת ה' היא תעשיר", דברים שהשפיעו רבות על כל הנוכחים, וסיים: לשם מה אתם צריכים לעזור להשי"ת, מוטב שתעזרו לעצמכם.

(תרגום מספר השיחות ה'תש"ב עמ' 55 - 58)

